

O SINTEZĂ EXCELENTĂ: ISTORICUL ITALIAN FRANCESCO GUIDA DESPRE ROMÂNIA SECOLULUI AL XX-LEA

Doctor habilitat în istorie, profesor universitar **Anatol PETRENCU**

E-mail: anatol_petrencu@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5449-1023>

Universitatea de Stat din Moldova

Monografia lui Francesco Guida *România în secolul XX* (traducere din italiană de Dragoș Cojocaru) reprezintă o sinteză a istoriei României, care depășește puțin cadrul cronologic înscris în titlu lucrării. Autorul a examinat istoria românilor de la constituirea Statului Național (sec. al XIX-lea) până în 2009.

Cartea are opt capitole, primul fiind intitulat „România până la Primul Război Mondial” (p. 9-31). Autorul expune procesul de formare a Statului Național Român, prezintă problemele cu care s-a confruntat societatea română la începutul secolului al XX-lea, cea mai arzătoare fiind chestiunea agrară. Istoricul italian accentuează că, în pofida unor progrese în mediul rural (de ex., au dispărut, epidemiile de holeră și de ciumă), au apărut probleme legate de alimentația deficitară ș.a. Marii latifundiari, scrie autorul, „continuau să fie adevărații stăpâni ai politicii și ai țării...” (p. 15). Istoricul menționează că la începutul secolului al XX-lea, în România, majoritatea populației locuia la țară, 85 la sută din săteni erau analfabeți și era o diferență evidentă între condițiile de viață din satele și cele din orașele României. F. Guida prezintă răscoala țăranilor din 1907 – „cea mai mare răscoală țărăneasă din epoca contemporană” (p. 21). Autorul explică cauzele unor manifestări anti-evreiești ale răsculaților și expune urmările acestei insurecții pentru clasa politică română: Partidul Conservator – reprezentantul marilor latifundiari, s-a scindat, luând naștere Partidul Conservator-Democrat, a cărui reprezentanți erau dispuși la „reformele, la modernizarea României” (p. 22) și la acceptarea mai multor propuneri privind rezolvarea problemei agrare (exproprierea limitată a latifundiilor, folosirea muncii salariale în agricultură etc.). Autorul observă că și în cadrul Partidului Național Liberal a apărut un curent reformist care pleda pentru intervenții limitate, „apte să reducă latifundiul pentru a da viață unei mai răspândite proprietăți mici și mijlocii, cât mai eficiente și mai moderne cu putință (p. 23). Capitolul se încheie cu expunerea succintă a Războaielor balcanice și poziția/intervenția României.

Francesco GUIDA. *România în secolul XX*.
Chișinău: Editura „Cartier”, 2019. 382 p.

Capitolul doi este intitulat „Participarea [României] la Primul Război Mondial și Marea Unire” (p. 32 și urm.). Este evocată intrarea României în Marea Război de partea Antantei (1916), înfrângerea militară și retragerea conducerii țării la Iași. Autorul a atras atenția: în aprilie 1917 a fost publicată proclamația regală, inspirată de Ion I. C. Brătianu, care promitea pământ țăranilor „într-un moment în care patria avea mare nevoie de ei, ca luptători și ca producători” (p. 36). Istoricul italian prezintă evenimentele anilor 1917–1918 (semnarea Păcii de la Buftea, cedările teritoriale, reîntoarcerea României în Război, lărgirile teritoriale etc.).

Referitor la Unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei cu Patria-mamă România, autorul a folosit noțiunile „anexare”, „unire” și „eliberare” ca sinonime (p. 40, 47, 53, 84 etc.). Autorul evidențiază problemele specifice provinciilor românești, unite cu Regatul Român și cele comune pentru România reîntregită (p. 48). Pe mai multe pagini F. Guida a expus războiul României purtat împotriva Ungariei, conduse de bolșevici (p. 51 și urm.).

Cel de-al treilea capitol, intitulat „Noile hotare. Reformele și criza politică de după război” (p. 59 și

urm.) analizează problemele cu care s-a confruntat România după încheierea Primului Război Mondial, autorul punând pe primul loc chestiunea evreiască: Mare Britanie și Franța cereau României oferirea cetățeniei tuturor evreilor stabiliți în țară. Autorul scrie despre Decretul-lege regal din ianuarie 1919 prin care evreilor, indigeni sau nu, li s-a oferit „posibilitatea de a deveni cetățeni români în același fel în care această posibilitate le era acordată celorlalte minorități intrate ca parte integrantă din Regat...” (p. 60). În același timp, F. Guida prezintă și poziția unor evrei-extremiști, de ex., a celor din Federația Sionistă din România, care cereau „recunoașterea naționalității evreiești în România prin acordarea unei complete autonomii politice, culturale și religioase” și explică care ar fi fost aplicarea practică a acestor revendicări (p. 60). Istoricul italian continuă cu prezentarea problemei Dunării (p. 62-64) și a chestiunii agrare (p. 67 și urm.). Autorul menționează că la 15 decembrie 1918 guvernul a emis un Decret-lege privind exproprierea latifundiilor, astfel fiind dat startul Reformei agrare – „cea mai importantă dintre reforme” –, și consideră că reforma a fost „o măsură cu adevărat revoluționară”. Asta pentru că Reforma agrară „a modificat condiția economică și socială a unor straturi vaste din populație” (p. 67). F. Guida subliniază că aplicarea practică a Legii nu a fost rapidă; el expune specificul aplicării Legii în diverse regiuni ale țării și remarcă: „Pe de o parte, s-a încercat să se evite, în norme, ca unele terenuri să poată fi sustrate exproprierii prin subterfugii sau interpretări de mântuială, iar pe de altă parte, a fost întărită, în afara cazurilor avute în vedere de reformă, inviolabilitatea proprietății private, cu excepția situațiilor de utilitate publică”. Autorul cărții scrie că atât pentru promotorii Legii, cât și pentru observatorii străini, decizia părea să reprezinte „cea mai bună apărare împotriva pericolului revoluționar, care își făcea apariția la frontiere”. Este citat ministrul român al Agriculturii (1920–1921), Constantin Garoflid, care considera că înfăptuia preponderent „o reformă socială decât o reformă economică” (p. 68). Este amintit și Nicolae Iorga, „dintotdeauna adeptul unei îmbunătățiri a condițiilor de viață ale clasei țărănești, pe care pe bună dreptate o considera coloana vertebrală a națiunii” (ibid.). Istoricul italian constată că reforma agrară nu a fost și nici nu putea fi perfectă; în unele cazuri nu a fost aplicată până la capăt, că mulți țărani nu dispuneau de suficient pământ pentru a-și rezolva nevoile, că productivitatea muncii agricole, raportată la standardele occidentale, era modestă. Dar, continuă autorul, în timp situația s-a ameliorat și „România a început să exporte din nou cereale, până când a devenit unul din primii patru sau cinci producători mondi-

ali” (p. 69). Aceste și alte constatări ale autorului sunt demne de reținut. Asta pentru că și astăzi încă se mai întâlnesc interpretări eronate ale Reformei agrare și a urmărilor acesteia (pentru basarabeni, de ex.).

Autorul continuă cu expunerea succintă a reformei electorale și evoluțiilor politice imediat după război, activitatea primului guvern condus de Alexandru Averescu, analizează mișcările protestatere din această etapă. În privința Reformei agrare: la 17 iulie 1921 – în „vechea România” și la 30 iulie – în regiunile eliberate (unite), autorul notează: „Punctul central al discuțiilor s-a referit la cât pământ urma să rămână în posesia marilor proprietari și cât trebuiau să primească ei ca îndemnizație, în rate articulate până la $\frac{2}{3}$ din bugetul de stat și cel puțin $\frac{1}{3}$ de la țăranii împroprietăriți. Relevantă era și chestiunea alocării sau a disponibilității pășunilor și pădurilor... Doar $\frac{1}{3}$ din terenul arabil nu a fost alocat, în timp ce cu celelalte $\frac{2}{3}$ s-au putut crea aproape un milion și jumătate de mici proprietari. În toată Europa central-răsăriteană nu a existat nicio reformă agrară de o asemenea anvergură, cu toate că lesne se pot identifica, în ea și în înfăptuirea ei, limite și defecte” (p. 84). Analizând și alte reforme promovate, autorul trage concluzia: „Nu în toate privințele, așadar, li se poate da dreptate celor care au criticat cu asprime activitatea guvernului Averescu” (p. 85). În continuare, este examinat problemele de politică externă ale României, sistemul partidelor politice, „intelectualii și naționalismul”, probleme ale democrației. Este foarte importantă remarca autorului: „S-a exagerat atunci când s-a spus că România nu a cunoscut niciodată o democrație adevărată, nici măcar înainte de impunerea regimului comunist. Ca în atâtea alte țări europene, între cele două războaie mondiale, masele populare au avut posibilitatea de a-și face auzite glasul și voința, susținând unele partide și nu pe altele...” (p. 101). Autorul a prezentat politica de școlarizare promovată în România interbelică drept o realizare excepțională, „o explozie a școlii” (p. 107). În ultimul subcapitol, intitulat „Democrația mimată” (p. 109-110), autorul scrie: cu doar câteva excepții, „legislatura se încheia întotdeauna prin demisia guvernului în funcție, fără vreo decizie a majorității, și prin numirea de către rege a unui noi executiv, însărcinat să organizeze alegerile, pe care, în mod sistematic, reușea să le câștige” (p. 109).

Cel de-al patrulea capitol este intitulat „România Mare între cele două războaie mondiale (1922–1937)”. Autorul a expus prevederile Constituției din 1923, legile care au fost aprobate în anii '20–'30 ai secolului trecut (de ex., legea din iulie 1924 care stabilea școala elementară ca fiind obligatorie și gratuită; în

iunie 1925 a fost promulgată legea ce garanta odihna în zilele de duminică și de sărbătorile oficiale, în total zece pe parcursul unui an etc., p. 116). Alte subiecte, examinate de autor: tentative insurecționale în Basarabia, al doilea guvern Averescu, în căutarea stabilității politice, național-țărăniștii la putere, politica lor, guvernul Nicolae Iorga, „regele preia inițiativa”, liberalii la putere.

Urmează capitolul 5, „Dictaturile lui Carol al II-lea și Antonescu. Al Doilea Război Mondial” (p. 155 și urm.). Atenție la ceea ce scrie autorul monografiei: la 20 decembrie 1937 în România s-au desfășurat alegeri parlamentare, care au fost considerate „cele mai libere din perioada interbelică (și de după aceea)”. În pofida calificativului „democrația mimată” (vezi mai sus), F. Guida conchide că „tradiționalul control guvernamental asupra alegerilor nu era absolut, mai ales dacă celelalte partide știau să își exploateze la maximum șansele de a împiedica acest lucru” (p. 155). Autorul a expus rezultatele alegerilor parlamentare din decembrie 1937, reacția regelui Carol al II-lea la acele rezultate, care, scrie autorul, „netezea calea proiectului său autoritar” (p. 156). Istoricul italian consideră că regimul lui Carol al II-lea a durat prea puțin (1939–1940) pentru a fi caracterizat obiectiv; „e greu de spus care erau ideologia și programul politic subîntinse acestui regim” (și altele, vezi p. 159 și urm.). Urmează analiza pierderilor teritoriale ale României în anul 1940, alungarea regelui Carol al II-lea din țară și instaurarea regimului național-legionar, condus de Ion Antonescu. F. Guida scrie că Ion Antonescu nu a fost în cele mai adânci convingeri ale sale „în sintonie cu ideile legionare, dar situația îl îndruma să se adapteze la ele, la fel cum încercase să procedeze și Carol al II-lea” (p. 172). Urmează analiza succintă a relațiilor Conducătorului Statului Ion Antonescu cu legionarii după tentativa nereușită a acestora de a înfăptui o lovitură de stat (de reținut ceea ce remarcă autorul italian: ciudatele, dar explicabilele relații de simpatie și respect reciproc între legionarii și comuniștii români, Ana Pauker, de ex., p. 175, dar și legăturile comunisto-legionare după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial); autorul expune condițiile intrării României, alături de Germania și alte state europene, în război împotriva URSS, și motivele care l-au determinat pe Ion Antonescu să continue operațiunile militare dincolo de Nistru. Sunt prezentate evenimentele politice și militare din anii 1943–1944 (intrarea trupelor sovietice în România, condițiile semnării și prevederile Armistițiului, impus de Aliați (concret de URSS) României (septembrie 1944) – unul umilitor (p. 188). Autorul monografiei de multe ori face comparații reușite și utile pentru înțelegerea mai profundă a reali-

tăților istorice românești (de ex., despre regimul de ocupație al Italiei de către trupele anglo-americane și cel al României, controlat de sovietici, soarta lui B. Mussolini și cea a lui I. Antonescu etc.).

Următorul capitol, al VI-lea, este intitulat „Nașterea și prima fază a regimului comunist” (p. 192 și urm.). Primul subiect abordat de autor este cel al recuperării Transilvaniei, după care urmează expunerea constituirii regimului comunist și întărirea lui prin aplicarea terorii față de opoziții politici, dar și față de populația pașnică. Autorul s-a referit și la o altă reformă agrară – cea promovată de comuniști, după modelul sovietic, și la rezistența țăranilor față de colectivizarea forțată. Au fost expuse prevederile Constituției din 1948, procesele de comunizare a României, între care și lichidarea Bisericii Unite greco-catolice și supunerea Bisericii Ortodoxe intereselor statului ateu. Este prezentat concludent sistemul represiv al statului comunist român, cu aplicarea unor metode barbare de „reeducare” a persoanelor întemnițate.

Capitolul 7 – „De la destalinizare la dictatura lui Ceaușescu” (p. 248 și urm.) – oglindește procesele ce au avut loc în România după moartea lui I. Stalin, dar mai ales după Congresul al XX-lea al PCUS (februarie 1956), for la care au fost criticate crimele comise de Stalin și satrapii lui. Conducerea României (Gh. Gheorghiu-Dej), remarcă F. Guida, a folosit liberalizarea regimului sovietic în interesul distanțării de URSS: în 1958 sovieticii și-au retras trupele militare din România, a urmat un proces de de-rusificare a culturii românești. Autorul prezintă ascensiunea lui Nicolae Ceaușescu și expune veridic poziția României în cadrul CAER, în care, la începutul anilor 1960 a fost lansată ideea „diviziunii internaționale a muncii”, prin care României și Bulgariei îi revenea rolul de „grădina” a sistemului socialist. F. Guida scrie și despre relațiile României cu statele occidentale, mai active și diversificate decât i-ar fi plăcut Kremlinului (de unde și calificativul de „curs deosebit al României în relațiile internaționale”). Pe mai multe pagini (273 și urm.), F. Guida arată procesul de consolidare a dictaturii personale a lui Nicolae Ceaușescu, exteriorizată printr-un cult al personalității (al soților Nicolae și Elena Ceaușescu).

Ultimul capitol este intitulat „Revoluția din 1989 și România postcomunistă” (p. 294 și urm.). Autorul arată cauzele ce au dus la criza regimului ceaușist, la înlăturarea lui și formarea conducerii post-comuniste din oameni noi, dar și din activiști comuniști din eșalonul doi sau chiar din cei ce au ocupat funcții sub conducerea lui N. Ceaușescu. F. Guida scrie: „În România nu s-a înregistrat nimic asemănător cu lustrația (un fel de epurare) demarată în Republica Cehă, iar

fosta nomenclatură nu a plătit pentru responsabilitățile ei: foarte mulți dintre exponenții acesteia au rămas să facă parte din noua clasă conducătoare” (p. 297). Este de reținut și aspectul legat de reîntregirea României post-comuniste (Unirea Republicii Moldova cu România, subcapitolul este intitulat „Chestiunea Moldovei”, p. 304 și urm.).

Autorul italian a examinat procesele de renaștere națională a românilor din RSS Moldova, dar și manifestările de ostilitate ale minorităților de origine slavă (a rușilor și ucrainenilor), care n-au acceptat „noua abordare națională românească a guvernului moldovenesc din capitala Chișinău” (p. 305). F. Guida scrie despre formarea „republicii” separatiste în stânga Nistrului și subliniază că „prezența trupelor rusești (foste sovietice) sub comanda generalului Lebed a condiționat situația, favorizând, de fapt, existența acestei «republici» secesioniste” (p. 306). Autorul monografiei evidențiază cauzele ce au dus la descurajarea tendințelor unioniste, între care – lipsa de curaj [a conducerii Republicii Moldova] de a abandona raioanele din estul Republicii Moldova, criza economică și politică, la care s-a adăugat apariția unei lumi interlope active și periculoase. Vizita lui Ion Iliescu la Chișinău (18 mai 1992) și declarațiile sale referitoare la dorința de a respecta frontierele existente în spiritul Actului final de la Helsinki „au mai tăiat din elanul unioniștilor” (p. 307). Iar momentul decisiv a avut loc la 21 iulie 1992, remarcă autorul, când a fost semnat un acord între președinții rus, ucrainean, moldovean și român – re-

spectiv Elțin, Kravciuk, Snegur și Iliescu –, care s-au întâlnit la Stambul pentru a pune capăt stării de război civil. „Pentru partea română, acest lucru a însemnat renunțarea la unire, iar pentru Moldova, acceptarea unei autonomii speciale pentru Transnistria și pentru Găgăuzia...”, a conchis autorul (p. 307).

Ultimele pagini ale monografiei, sunt consacrate României actuale (până la 2009).

Urmează Anexa, în care sunt prezentați șefii de stat și de guvern (p. 333 și urm.) și Bibliografia.

În încheiere: monografia istoricului Francesco Guida este o realizare istoriografică excepțională¹. Autorul a demonstrat cunoașterea perfectă nu doar a istoriei românilor, dar și a altor popoare și state din sistemul comunist, a istoriei URSS etc. Capitolele cărții corespund perioadelor istorice ale României secolului al XX-lea, autorul tratând succint toate aspectele trecutului nostru.

Recomandăm cu drag această lucrare cititorilor noștri – profesorilor de istorie, studenților, reprezentanților autorităților publice centrale și locale, tuturor celor curioși de cunoașterea trecutului.

Felicitări autorului, istoricului italian Francesco Guida!

¹ Doar două obiecții care însă nu diminuează calitatea cărții: 1. Constantin Dobrogeanu-Gherea (Solomon Katz) – „un slav fugit din Rusia în România” (p. 24); Solomon Katz a fost evreu, născut în Imperiul țarist, pe teritoriul Ucrainei de astăzi. 2. Conferința de la Viena, 1921 (p. 88); se pare a fi o greșeală de tipar: Conferința de la Viena, 1924.